S. JADWIGA AMBROZJA KALINOWSKA OSB

Studia Warmińskie
XXVII (1990)

STANISŁAW RESZKA (1544-1600) JAKO HUMANISTA I PISARZ

Treść: Wstęp. 1. Udział S. Reszki w życiu umysłowym i kulturalnym środowiska polskiego w Rzymie i w Neapolu. 2. Spuścizna piśmiennicza. — *Zusammenfassung.*

Stanisław Reszka rodem z Buku, sekretarz i biograf kardynała S. Hozjusza, następnie dyplomata w służbie królów polskich jest bardzo mało znany w literaturze zwłaszcza jako humanista i pisarz. W ogóle zainteresowanie postacią S. Reszki w minionych wiekach kształtowało się różnie. W XVII i XVIII w. spotykamy w literaturze nieliczne tylko wzmianki o naszym pisarzu[1]. Następne stulecie przynosi zaledwie kilka opracowań jego życiorysu[2]. Są one w dużej mierze oparte na wątpliwych a nawet na błędnych wiadomościach zaczerpniętych z *Fasti* M. Radymińskiego[3] tylko A. Eichhorn i F. Hipler próbowali w tym czasie opracowywać życiorys Reszki na podstawie źródeł[4]. W XX w. powstało kilkanaście biogramów Reszki[5]. Wśród nich na uwagę zasługuje opracowanie J. Czubka[6] ze względu na próbę samodzielnej i krytycz-

---

[1] Sz. Starowolski, Setnik pisarzów polskich, w tłum. pol. wyd. J. Starnawski, Kraków 1970, s. 82-84; M. Radymiński, Fastorum Studii Generalis Almae Academiae Cracoviensis Serenissimorum Poloniae Regum, Magnificorum Academiae Rectorum, Illustrissimorum et Reverendissimorum eiusdem Cancellariorum (rękopis), Kraków, Bibl. Jagiell, t. VII (1658), k. 207; P. Pruszcz, Forteca duchowna Królestwa Polskiego, Kraków 1662, s. 192-193; I. Krasicki, Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabetu ułożonych, Warszawa 1781, t. II, s. 447-448.

[2] S. Bandtke, Historia drukarń w Królestwie Polskim i w Wielkim Księstwie Litewskim, Kraków 1826, t. III, s. 188-196; F. Siarczyński, Obraz wieku panowania Zygmunta III, Lwów 1833, cz. III, s. 129-130; I. Chodynicki, Dykcyonarz uczonych Polaków, t. III, Lwów 1833, cz. III, s. 12-17; K. Niesiecki, Herbarz polski, Lipsk 1841, t. VIII, s. 106-108; K. Dębiński, Stanisław Reszka, w: Encyklopedia kościelna, Warszawa 1899, t. XXIII, s. 313-317; E. Raczyński, Wspomnienia Wielkopolski, Poznań 1842, t. I, s. 267-269;

[3] Zob. przyp. 1.

[4] A. Eichhorn, Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius, t. I, Mainz 1854, s. 2-12; F. Hipler, Die Biographen des Stanislaus Hosius, *Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands* t. VII (1881), s. 113-135.

[5] J. Obłąk, Historia diecezji warmińskiej, Olsztyn, 1959, s. 138; Z. Obertyński, Dzieje kanonizacji św. Jacka, *Prawo kanoniczne,* 1961, z. 1-4, s. 127-149; T. Oracki, Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla, Warszawa 1963, s. 241; M. Kamiński, Życie Stanisława Hozjusza, *Warmińskie Wiadomości Diecezjalne* 1970, R. XV, Nr 3, s. 117; Bibliografia Literatury Polskiej, Nowy Korbut, t. 3, Piśmiennictwo Staropolskie (Warszawa) 1965, s. 173-176; Historia Nauki Polskiej, t. VI, oprac. L. Hajdukiewicz, Wrocław 1974, s. 562-563; M. Machejek, 400 lat kościoła i hospicjum św. Stanisława w Rzymie, Rzym 1978, s. 145-147; E. Ozorowski, Stanisław Reszka, w: Słownik polskich teologów katolickich, t. III, Warszawa 1982, s. 495-499.

[6] Stanislai Rescii Diarium, ed. Joannes Czubek, *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce,* Kraków 1915, t. XV, cz. 1, s. I-XX.

analizy źródeł. Ważną, choć niewielką pozycję w tej dziedzinie stanowi artykuł J. Wł. Wosia[7].

Mimo tej pozornie dużej ilości biogramów Reszki, informacje w nich zawarte okazuję się często niepełne lub niepewne, czego doświadczyłam pisząc życiorys S. Reszki do *Polskiego Słownika Biograficznego*[8].

Życie naszego pisarza, biorąc pod uwagę rozwój jego osobowości i wykonywane prace można podzielić zasadniczo na trzy, różnej długości okresy: 1) lata szkolne, 2) praca w kancelarii biskupa i kard. warmińskiego S. Hozjusza i 3) działalność dyplomatyczna w służbie Stefana Batorego i Zygmunta III Wazy.

W niniejszym artykule zajmę uwagę czytelnika drugim (częściowo) i trzecim okresem życia naszego pisarza, szkicując ogólnie tło historyczne okresu, w którym wypadło mu żyć i działać. Była to druga połowa XVI w.

Ruch reformy potrydenckiej był wrażliwy na humanistyczne ideały epoki. Na gruncie polskim realizacja odnowy katolickiej była również okresem największego upowszechniania humanizmu renesansowego. Istotną rolę w krzewieniu myśli humanistycznej odegrali wówczas działacze katoliccy, wśród których, obok wybitnych postaci kard. Hozjusza i biskupa Kromera, na uwagę zasługuje także ks. Stanisław Reszka.

Wychowany w kręgu bezpośrednich wpływów Hozjusza i dobrze obeznany z ideałami humanistycznymi na rzymskim terenie, jeszcze za życia kardynała warmińskiego rozpoczął działalność literacką i kulturalną, która osiągnęła swoje apogeum w latach 1592-1600. Dorobek Reszki w dziedzinie piśmiennictwa i jego zasługi na polu kultury nie zostały jeszcze opracowane; są one znaczne i godne szerszego omówienia, zwłaszcza przy opracowaniu pełnej biografii pisarza. Tutaj wskażę tylko na niektóre aspekty jego działalności.

1. UDZIAŁ S. RESZKI W ŻYCIU UMYSŁOWYM I KULTURALNYM ŚRODOWISKA POLSKIEGO W RZYMIE I W NEAPOLU

Reszka zgodnie ze wskazaniami reformy katolickiej i własnym przekonaniem przywiązywał wielką wagę do roli książki w szerzeniu kultury. Jako pierwszy rektor Hospicjum Polskiego w Rzymie zorganizował tam bibliotekę dla pielgrzymów i na ten cel ofiarował część własnego księgozbioru. Były sekretarz Hozjusza przejął po swoim patronie myśl utworzenia w Wiecznym Mieście polskiego ośrodka naukowego. Ukończywszy budowę Hospicjum zajął się Reszka organizacją Kolegium Polskiego w Stolicy Chrześcijaństwa.

---

[7] J. Wł. W o ś, Stanislao Reszka segretario del Cardinale S. Hozjusz e ambasciatore del Re di Polonia a Roma e a Napoli, *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa*. Classe di Lettere e Filosofia, 1978 nr 8 (i nadb.).

[8] Polski Słownik Biograficzny, t. XXXI/1, z. 128, s. 129-133.

Było to jakby uzupełnienie Hozjuszowej fundacji. W tej trudnej sytuacji okazały się Reszce niezmiernie przydatne szerokie znajomości w sferach wysokich dostojników kościelnych, wśród przedstawicieli zakonów i w kołach znakomitych uczonych i pisarzy. Na wzór Hozjusza Reszka sprawował opiekę nad ubogimi studentami polskimi w Rzymie, miał nawet kilku z nich na swoim całkowitym utrzymaniu. W dniu 2 września 1582 r. jego staraniem, po uzyskaniu aprobaty papieża Grzegorza XIII nastąpiło otwarcie Kolegium Polskiego w klasztorze Księży Oratorianów przy kościele S. Maria in Vallicelli. Reszka zabiegał o pomoc materialną dla Kolegium. Rozsyłał listy w tej sprawie do ważnych osobistości: króla polskiego, nuncjusza Bolognetii, wielu biskupów polskich i do kanclerza wielkiego[9]. Na skutek tego król Stefan Batory zainteresował się bardziej placówkami polskimi w Rzymie i polecił udającemu się tam swemu bratankowi Andrzejowi sprawowanie opieki nad tymi instytucjami, a nadto starania w sprawie restytucji hospicjum przy kościele św. Łukasza[10]. Po śmierci króla Batorego pozycja Polski wobec Stolicy Apostolskiej osłabła, nadszedł czas ciężkiego kryzysu dla Kolegium i wkrótce z braku środków utrzymania zostało ono zamknięte.

Dobrze obeznany z terenem Italii Reszka szybko nawiązywał towarzyskie stosunki z wybitnymi ludźmi. Katalog tychże osób opublikował T. Wierzbowski[11]. Jest on jednak niepełny, zawiera tylko 59 nazwisk uczonych obcokrajowców i 10 Polaków. Zabrakło w nim wielu sławnych postaci, jak: Torquato Tasso, Michał Montaigne, Filip Neri, z polskich zaś wielu biskupów i uczonych, a zwłaszcza poety Szymona Szymonowica.

W dowód przyjaźni pisarz nasz był obdarowywany książkami lub sam ofiarował przyjaciołom swoje utwory z dedykacją autorską. I tak: od Macieja Kłodzińskiego otrzymał książkę *De modo acquirendae divinae gratiae*[12]. Biskupowi płockiemu Piotrowi Duninowi Wolskiemu podarował swe *Vita Hosii*[13], a Stanisławowi Krasińskiemu *Ministromachię*[14].

Na szczególną uwagę zasługują kontakty kulturalne Reszki z Torquatem Tassem. Poeta ten na cześć naszego pisarza ułożył sonet, obdarzając przyjaciela egzemplarzem (zachowanym do dziś) swego dzieła *La Gerusalemme*

---

[9] Zachował się w tej sprawie jedynie list Reszki do biskupa Marcina Kromera z dnia 19 V 1584 zob. *Studia Warmińskie* t. XX (1983) — wyd. 1991 nr 213.

[10] Por. S. Rescii Diarium, jw. s. 58.

[11] T. Wierzbowski, Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego, Warszawa 1900, t. I, s. 335.

[12] Zob. K. Piekarski, Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI w., Przegląd Biblioteczny, t. III (1929), s. 181. Na dziełku De modo acquirendae divinae gratiae, Cracovia 1583, M. Klodziński napisał „Reverendo Domino Stanislao Rescio S.R.M. Secretario, Domino, Amico et Fautori suo observandissimo. Autor in pignus perpetui amoris et observantiae dedit" (Bibl. Jagiell. Cim. Q 4472).

[13] Tamże, s. 186. Na dziele Stanislai Hosii vita, Romae 1587, Reszka napisał „Reverendissimo Domino Episcopo Plocensi (Petro Dunin Wolski), Autor" (Bibl. Jagiell., Cim. 0733).

[14] Tamże, s. 186. Na dziełku Ministromachia, Cracoviae 1591, Reszka napisał „Reverendo Domino Stanislao Krasiński Archidiacono, Autor" (Bibl. Jagiell. Cim. 0311).

conquistata z własnoręczną dedykacją wierszowaną[15]. Ich wzajemnym stosunkom S. Windakiewicz poświęcił specjalny artykuł pt. *Tasso i Reszka*[16], w którym ocenił wysoko talent literacki naszego pisarza.

W czasie rzymskiej podróży Michała Montaigne w 1581 r. Reszka nawiązał z nim bliskie kontakty ofiarowując mu z własnoręczną dedykacją 2 egzemplarze swego dziełka *Epistole de transitu et dormitione Stanislai Hosii*[17].

Należy również odnotować współpracę Reszki ze św. Filipem Neri założycielem Zgromadzenia Księży Oratorianów w organizowaniu Kolegium Polskiego w Rzymie. Za pośrednictwem jezuity Fr. Banciego Reszka nawiązał korespondencję z Justusem Lipsiusem, badaczem starożytności rzymskich, komentatorem autorów łacińskich i wybitnym profesorem Uniwersytetu Lowańskiego[18].

Reszka był niestrudzonym propagatorem znajomości Polski na gruncie rzymskim. Zwrócił już uwagę na to H. Barycz przytaczając fakt wyłożenia przez Hozjuszowego sekretarza w przedpokoju do sali przyjęć kardynała w Rzymie egzemplarza *Polonii* Marcina Kromera[19].

Najważniejszy okres działalności kulturalno-propagandowej Reszki przypada na jego pobyt w Neapolu (od 1592 do śmierci 1600). Nie mogąc wiele zdziałać w sprawie odzyskania sum neapolitańskich dla Polski, mimo słabego stanu zdrowia (podagra) oddał się pracy pisarskiej i akcji propagandowej na rzecz ojczyzny. Stał się przez to kontynuatorem działalności kulturalnej Pawła Stempowskiego, jednego ze swych wybitnych poprzedników na tej placówce dyplomatycznej. Zauważył to już S. Kot w artykule *Z dziejów propagandy polskiej w XVI w.*[20]. Zagadnieniu temu poświęcił nieco więcej uwagi wspomniany H. Barycz[21].

---

[15] Zob. S. Windakiewicz, Tasso i Reszka, *Czas*, (1890), nr 209-212. Egzemplarz *Jerozolimy zdobytej* wraz z dedykacją dla Reszki znajduje się w Londynie w British Museum.

[16] Zob. przypis nr 15.

[17] Pisze o tym M. Montaigne, Journal de voyage, publié par L. Lautrey, II wyd. Paris 1909, s. 275 „En ce temps là je prins, entre auters, connoisance à un Polonois le plus privè ami qu'eut le cardinal Hosius, lequel me fit presant de dous exemplaires du livret, qu'il a facit de sa mort et les corriges de sa mein". Chodzi tu, jak słusznie zauważył J. Czubek (Wstęp do S.R. Diarium, s. VIII) o dwa egzemplarze broszury Reszki, Epistola de transitu et dormitione S. Hosii, Romae 1580, a nie jak twierdzi H. Barycz, (Śladami dziejopisarstwa staropolskiego, Wrocław 1981, s. 159) o Vita Hosii, gdyż ta po raz pierwszy ukazała się drukiem dopiero w 1587 r. w Rzymie.

[18] Zachował się list Reszki do Justusa Lipsiusa, datowany w Neapolu 1 V 1593 r., utkany niemalże z samych cytatów autorów greckich i rzymskich (Epistolarum liber unus, s. 470-479). O znajomości Reszki z tym sławnym profesorem Uniwersytetu Lowańskiego pisze S. Kot, Stosunki Polski z Uniwersytetem Lowańskim w 500 rocznicę otwarcia Uniwersytetu, *Minerwa Polska*, Rok I, Nr 3 (1927) s. 204).

[19] Zob. H. Barycz, Śladami dziejopisarstwa, jw. s. 159 przyp. 3 cytując list Reszki do Kromera z dnia 9 II 1572 (Druk: *Studia Warmińskie*, jw. nr 98).

[20] Prace Filologiczne, t. XII (Prace polonistyczne ofiarowane Janowi Łosiowi) Warszawa 1927, s. 561. Reszka na placówce dyplomatycznej w Neapolu był bezpośrednim następcą Jana Żółczyńskiego.

[21] H. Barycz, Spojrzenie w przeszłość polsko-włoską, Wrocław 1965, jw. s. 99—102.

Reszka stworzył w Neapolu polski „ośrodek kulturalny", chętnie gościł studentów i pielgrzymów z Polski, urządzał u siebie zebrania towarzyskie i zapraszał na nie wybitnych Polaków. Zachował się arcyciekawy dokument jakby protokół jednego z takich spotkań, w czasie którego do uczty karnawałowej zasiadło dwudziestu kilku uczonych rodaków. Byli to: Stanisław Myszkowski, Paweł Wołucki, Marcin Szyszkowski, Jan Kuczborski, Wawrzyniec Gembicki, Stanisław Skarszewski, Paweł Gardliński, Stanisław Krzycki, Adam Szypowski, Stanisław Uszyński, Stanisław Hozjusz, Stanisław Wapowski, Jan Ostroróg, Jędrzej Przyjemski, Hieronim Gostomski, Piotr Kochanowski, Piotr Ciekliński, Walenty Fontan, Bartosz Paprocki, Fryderyk Szembek, Wojciech Dembiński, Titelbach, Tomasz Treter i Marcin Kołacki. Bawili się oni rozmową o wierzeniach pośmiertnych u ludów starożytnych, a w końcu sami urządzili na wzór klasyczny „śmierć i pogrzebanie" bożka wina Pausilippa[22].

Pisarz nasz zapraszał do Neapolu swoich przyjaciół z Polski, przede wszystkim w bardzo ciekawym liście[23] zachęcał do przybycia poetę Szymona Szymonowica. W zaproszeniu zamieścił piękne opisy: przyrody, zabytków sztuki i architektury na ziemi włoskiej[24]. Ujawniła się tu nieprzeciętna wrażliwość Reszki na piękno otaczającego świata i — zjawisko wśród polskich dyplomatów wyjątkowe — zainteresowanie historią pomników rzymskich[25].

Osobno należy odnotować funkcję Reszki jako agenta artystycznego we Włoszech. Kupował on tam dla polskiego dworu królewskiego różne przedmioty artystyczne m.in. haftowany obraz Zbawiciela. Przysłał też obrazy podarowane królowi przez wielkiego przyjaciela Polaków Wirgiliusza Crescenzio. W czasie swego pobytu w Neapolu Reszka werbował muzyków do kapeli królewskiej. Potrafił zaspokajać dość szerokie i różnorodne zapotrzebowania artystyczne króla Zygmunta III.

Tak przedstawiają się główne kierunki działalności Reszki na polu kulturalnym w Italii. Z całą pewnością trzeba przyznać, że odegrał on ważną rolę w kształtowaniu polskiego środowiska kulturalnego na gruncie włoskim.

---

[22] Reszka do St. Suchorzewskiego, Neapol, ok. 17 XII 1595. (S. Rescii Epistolarumpars posterior, Neapoli 1598, s. 174—212). Fragment powyższego listu zawierający nazwiska biesiadników był w literaturze często cytowany. Tu wspomnę tylko: J. Czubek, jw. s. XVI; H. Barycz, Spojrzenie w przeszłość, jw. s. 101; Wł. Magnuszewski, Zagadki autorskie literatury polskiego baroku, Zielona Góra, s. 69, s. 242.

[23] Reszka do Szymona Szymonowica, Neapol 1 IV 1594, Epistolarum liber unus, jw. s. 492-509.

[24] List ten omówił w swoim artykule B. Biliński: Dwa epizody: rzymski (1586) i neapolitański (1594) w Listach Stanisława Reszki, w: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, t. XXXIII (1988) na s. 206-213.

[25] Zwrócił już na to uwagę S. Windakiewicz w cytowanym artykule jw., zob. przyp. nr 15.

Król Zygmunt III docenił zasługi Reszki jako agenta dyplomatycznego a także artystycznego i w specjalnym dokumencie polecił wyasygnować dla niego roczną pensję 1000 dukatów neapolitańskich[26].

2. SPUŚCIZNA PIŚMIENNICZA

Z akcją propagandowo-kulturalną na rzecz Polski była ściśle związana działalność pisarska Reszki. Już w młodości przy boku kardynała Hozjusza pomagając mu w pracach wydawniczych i literackich przyuczył się Reszka rzemiosła pisarskiego i wkrótce zaczął próbować swego talentu w tej dziedzinie. Owocem tej pracy jest bogata spuścizna piśmiennicza. Składa się ona z prac edytorskich, dzieł literackich, tłumaczeń oraz ciekawej i obszernej korespondencji[27].

Nikt dotychczas nie zajmował się Reszką jako pisarzem. Problematyka jego dzieł, zwłaszcza polemicznych jest też zupełnie nie opracowana. Należałoby przeanalizować je w kontekście szerszych badań nad sporami doktrynalnymi przedstawicieli różnych prądów religijnych w epoce reformy katolickiej XVI stulecia. Zagadnienie to wykracza zdecydowanie poza ramy niniejszego artykułu, w którym tylko sygnalizuję problem.

Katalog utworów Reszki nie jest łatwy do ustalenia, a autorzy biogramów tego pisarza często różnią się między sobą przy wyliczaniu tytułów jego dzieł. Niektóre z tych wyliczeń są niekompletne i tylko zdawkowe. Najstarszy wykaz drukowanych dzieł Reszki znajdujemy w *Setniku* Sz. Starowolskiego[28], najnowszy w *Słowniku teologów katolickich*[29], lecz żaden z nich nie jest do przyjęcia bez zastrzeżeń. Zestaw poniższy opracowałam przyjmując jako punkt wyjścia ustalenia *Bibliografii polskiej* K. Estreichera[30] i *Nowego Korbuta*[31] uzupełniając je zaznaczeniem nie odnotowanych dotychczas wydań, tłumaczeń lub recenzji poszczególnych dzieł, na co pozwoliły mi własne poszukiwania w archiwach i bibliotekach.

---

[26] Dokument z dnia 17 III 1597 r. króla Zygmunta III wyznaczający pensję dla Reszki jako agenta dyplomatycznego i artystycznego wyd. T. Wierzbowski, Materiały do dziejów. jw. t. II, s. 37, gdzie m.in. czytamy: „Cum itaque Ven. Stanislaus Rescius, abbas Andreioviensis ab ipso statim felicissimae coronationis nostrae tempore multa nobis grata et utilia servitia praestiterit in arduis agendis et transigendis nostris Regnique nostri negotiis, tum apud Sanctam Sedem Apostolicam, tum [...], quibus in locis fidem, prudentiam, diligentiamque omnem valde nobis probavit et adhuc probare non desinit; nos ex regia nostra munificentia damus illi [...] 1000 ducatos currentes neapolitanos". Por. także Cz. Lechicki, Mecenat Zygmunta III Wazy i życie kulturalne na jego dworze. Warszawa 1932, s. 186.

[27] Na temat korespondencji Reszki zob. J. A. Kalinowska, Korespondencja Stanisława Reszki (Studium z dziejów polskiej epistolografii renesansowej), w: *Biuletyn Polonistyczny*, (IBL) 1985, z. 1-2, s. 56-61.

[28] Zob. przyp. 1.

[29] Zob. przyp. 5.

[30] K. Estreicher, Bibliografia polska, Kraków 1915, t. XXVI, s. 266-270.

[31] Zob. przyp. 5.

W niżej podanym katalogu w obrębie poszczególnych działów twórczości wymieniam dzieła Reszki w porządku chronologicznym, biorąc pod uwagę rok pierwszego wydania drukiem poszczególnych utworów. Świadomie w proponowanym zestawie nie zamieszczam korespondencji naszego pisarza gdyż całościowo zajęłam się tym problemem gdzie indziej[32].

Drukowaną spuściznę piśmienniczą Reszki można podzielić na: prace edytorskie, traktaty i dzieła oraz tłumaczenia.

Prace edytorskie:

1. *De rebus in electione, profectione, coronatione Henrici Regis Poloniae in Gallia et in Polonia gestis*, Romae 1574.
2. *Domini Stanislai Hosii S.R.E. Cardinalis, Maioris Poenitentiarii et Episcopi Varmiensis Opera omnia*, in duos divisa tomos [...], Coloniae 1584.

Traktaty i dzieła:

1. *Explicatio typi Ecclesiae Catholicae ad instar brevis laicorum catechismi*, Venetiis 1574; tłum. na j. pol. Julia Mruk w: *Sztuka pobrzeża Bałtyku*, Warszawa 1978, s. 300-308. Tłum. włoskie: *Dichiaratione della figura della Chiesa Catholica. Dedicata all'Illustris. e Reverendiss. Cardinal Varmiense Penitentier Maggiore di essa. Del Reverendo Signor Stanislao Rescio*, Roma 1574. Wyd. II, *Explicatio typi Ecclesiae Catholicae* [...] przy *De atheismis et phalarismis evangelicorum libri duo* [...], s. 601-609 (po dziełku *Epilogus operis et parenesis...*).
2. *De obitu magni Stanislai Hosii Cardinalis ode lugubris*, Cracoviae 1580; wyd. II, przy *Epistola de transitu et dormitione* [...] *Stanislai Hosii*, Parisiis 1582, s. 57-67; wyd. III, przy *D. Stanislai Hosii* [...] *Opera omnia*, t. II, s. 495-496; Wyd. IV przy *Vita D. Stanislai Hosii* [...], Romae 1587 (po s. 400); wyd. V, przy tłum. na j. niem. Johan Fickler *Vita Hosii, Gründliche und ausfürliche Beschreibung* [...], Ingolstadt 1591, s. 408-417; wyd. VI w: Stanislai Rescii *Epistolarum liber unus*, Napoli 1594, s. 99-107; wyd. VII, (tekst łaciński i tłum. na j. niem.) Fr. Hipler, *Pastoralblatt für die Diöcese Ermland* (1879-1880), s. 93-96.
3. *De rebus gestis Stephani I Regis Poloniae* [...] *contra magnum Moschorum Ducem narratio*, Romae 1582.
4. *Przestroga pastyrska do miasta warszewskiego księdza Stanisława Reszki dziekana warszewskiego*. Przydane jest krótkie opisanie nabożeństwa rzymskiego, pierwej potocznego a potem osobnego w przyszły jubileusz abo miłościwe lato pokazanego, Poznań 1585.
5. *Vita Domini Stanislai Hosii S.R.E. Cardinalis, Maioris Poenitentiarii et Episcopi Varmiensis*, Romae 1587; wyd. II, Olivae 1690; wyd. III, Gedani 1698; wyd. IV przy *S. Hosii Epistolae* [...], wyd. Fr. Hipler i W. Zakrzewski, Cracoviae 1879, s. I-CLXIX; wyd. V, J. Smoczyński, Pelplini 1938. (Rec. wyd. łac. K. Drzymała, *Przegląd Powszechny*, 1938, t. 220 s. 240-242. Ks. K. Bieszk, *Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej* 1938, nr 6-7, s. 500-502). Tłum. na j. niem. Johan Fickler, *Gründliche und ausfürliche Beschreibung der Geschichten gantzen Lebens und Sterbens dess grossen Lehrers und Verfechters Catholischer Kirchen und Religion dieser unserer Zeiten Hern Stanislai Hosii der H.R.K. Cardinals, obristen Poenitentieres zu Rom und Bischofen zu Warmien* [...], Ingolstadii 1591.

[32] Zob. J. A. Kalinowska, Korespondencja St. Reszki z M. Kromerem w latach 1568-1588, w: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, jw. s. 187-197, a także aneks do wydania drukiem tej korespondencji: *Studia Warmińskie* t. XX (1983), Olsztyn 1991.

6. *Spongia, qua absterguntur convitia et maledicta equitis Poloni contra Jesuitas,* Cracoviae 1590; wyd. II, Ingolstadii 1591; wyd. III Neapoli 1592.
7. *Ministromachia, in qua evagelicorum magistrorum de evangelicis magistris et ministris mutua iudicia, testimonia, convitia, maledicta, irae, dirae, minae, furiae, proscriptiones, condemanationes, exercitationes et omnibus saeculis inauditi anathematismi recensentur,* Cracoviae 1591; wyd. II, Coloniae 1592; wyd. III, w: *De atheismis et phalarismis* [...], s. 182-250.
8. *Paraphrasis in septem psalmos, quos vocant poenitentiales* St. Rescii, accessit eiusdem panegyricus de victoria de Turcis ad Naupactum obtenta, Cracoviae 1591.
9. *Piarum meditationum progymnasmata,* Neapoli 1594.
10. *De atheismis et phalarismis evangelicorum libri duo,* quorum prior de fide, posterior tractat de operibus eorum, auctore St. Rescio presbytero, Neapoli 1596.
11. *Oratio paraenetica ad equitos Polonos* a St. Rescio presbytero, Neapoli [1596].
12. *Notae in articulum confederationis, quo Poloniae reges promittunt pacem servare inter dissidentes de religione,* w: Józef Jędrzej Załuski, *Dwa miecze katolickiej odsieczy,* Warszawa 1731.
13. *De articulo confederationis haereticorum* [1573]; *Dialogus de turbulenta haereticorum pace in Polonia, quam confederationem vocant* [1573], wyd. T. Wierzbowski, w: *Wiersze polityczne, satyry i paszkwile z XVI w.,* Warszawa 1907, s. 33-34.
14. Stanislai Rescii *Diarium* 1583-1589, wyd. J. Czubek w: *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce,* t. IV, cz. I, Kraków 1915. (Rec.) P. Czaplewski, *Zapiski Towarzystwa Naukowego,* Toruń 1916, nr 10; Cz. Nanke, *Kwartalnik Historyczny* 1918, s. 355-358.

Tłumaczenia:

1. S. Hozjusz, *Księgi o jasnym a szczyrym Słowie Bożym* [...]. *Item roznowa o tym, godzili się laikom kielicha, księżej żon dopuścić, w kościele służbę Bożą językiem przyrodzonym sprawować,* Kraków 1562.
2. S. Hozjusz, *Konfederacyjej w Warszawie r. 1573 rozbieranie.* Wyd. J. Czubek, *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia,* Kraków 1906.

W powyższym zestawieniu nie uwzględniam tytułów podanych przez Sz. Starowolskiego, których nie udało się w ogóle zidentyfikować[33]. Idąc za sugestią K. Mecherzyńskiego[34] umieściłam w dziale T ł u m a c z e n i a St. Hozjusza, *Księgi o jasnym a szczyrym Słowie Bożym.*

Przyglądając się bliżej bibliografii drukowanych utworów Reszki trzeba przyznać, że były one dość poczytne, o czym świadczą kilkakrotne wydania, a nawet tłumaczenia na inne języki. Największą popularnością, co łatwo zauważyć, cieszyła się *De obitu magni Stanislai Hosii cardinalis ode lugubris,* która była zamieszczana niemal przy każdej edycji *Vita Hosii,* doczekała się dotychczas siedmiu wydań i tłumaczenia na język niemiecki. Zapotrzebowanie na utwory o tematyce hozjańskiej było wówczas zrozumiałe ze względu na wybitną postać kardynała warmińskiego.

---

[33] Są to: 1) Liber pro augumento fidei orthodoxae, 2) Pro defensione patrum Societatis Jesu. 3) Sermones de sacerdotio, 4) Tractatus de maiestate Sedis Apostolicae, 5) Oratio in causa canonizationis s. Hiacynti.

[34] K. M e c h e r z y ń s k i, Historia wymowy w Polsce, Kraków 1858, t. II, s. 59.

Zgodnie z rozpowszechnionym wśród pisarzy XVI w. zwyczajem[35] Reszka dwa swoje najobszerniejsze dzieła dedykował ówczesnym mecenasom nauki i kultury. I tak: *Vita Hosii* ofiarował listem dedykacyjnym papieżowi Sykstusowi V, a *De atheismis,* królowi polskiemu Zygmuntowi III. Z pewnością dedykacje te były sporządzone nie bez nadziei na uzyskanie pomocy materialnej, której wówczas potrzebował ich autor pełniąc służbę dyplomatyczną.

Dzieła Reszki na ogół są pisane prozą. Warto jednak zauważyć, że naśladując młodzieńcze wiersze Hozjusza, jego sekretarz próbował też swego pióra na polu poezji, czego wynikiem były trzy utwory: *De articulo confederationis...*, *Dialogus de turbulenta...* i najbardziej udany *De obitu magni St. Hosii ode lugubris...* Wiersz ten pisany na wzór Horacego strofą saficką, nie pozbawiony jest również dość zręcznej dekoracji mitologicznej w guście humanistycznym.

Reszka pisał przeważnie po łacinie, chociaż doskonale, jak słusznie zauważył Czubek[36], posługiwał się w pracach literackich językiem ojczystym. Szerokie użycie łaciny w dziełach wiąże się ściśle z ich tematyką, przeważają bowiem utwory o charakterze teologiczno-polemicznym, poruszające zagadnienia o znaczeniu międzynarodowym. Z tego też względu nasz pisarz jest uważany za jednego z czołowych szermierzy reformy katolickiej drugiej połowy XVI stulecia[37] i zaliczony został do grona teologów katolickich[38].

Autor nasz miał, chociaż skromny dorobek, w dziedzinie historii. Mocno tę sprawę akcentuje H. Barycz, zaznaczając, że od publikacji zbiorku dokumentów historycznych *De rebus in electione...* rozpoczynał właśnie Reszka swą twórczość pisarską[39]. Utwory poetyckie Reszki z 1573 r. zajmują się także problematyką publicystyczno-historyczną. Marcin Kromer cenił wysoko „kwalifikacje" historyczne Reszki i przed oddaniem do druku przesłał mu do recenzji egzemplarz swojej *Polonii*[40]. W kilka lat później były sekretarz Hozjusza wracając z Rzymu (1583 r.) przywiózł gotowy rękopis życiorysu swego Patrona *Vita Hosii*, by przed oddaniem do druku przekazać go do oceny sławnemu dziejopisowi, który pochwalił to dzieło i uznał za godne opublikowania[41].

Ważną pozycję w literaturze pamiętnikarskiej okresu odrodzenia stanowi *Diariusz* naszego pisarza. Jest to dziennik z czasów jego trzykrotnej podróży do Rzymu w latach 1583-89, i stanowi, jak słusznie zauważył K. Hart-

---

[35] K. Dobrowolski, Studia nad kulturą naukową w Polsce do schyłku XVI stulecia, *Nauka Polska* t. XVII (1933), s. 43.

[36] J. Czubek, Stanislai Rescii Diarium, jw. s. XVI.

[37] Por. J. Tazbir, Reformacja a problem chłopski w XVI w., *Studia Staropolskie,* t. II (1953), s. 14, a także A. Litwornia, Sebastian Grabowiecki, Zarys monograficzny, Wrocław, 1976, s. 21.

[38] Świadczy o tym jego miejsce w Słowniku polskich teologów katolickich, jw. przyp. 5.

[39] H. Barycz, Śladami dziejopisarstwa staropolskiego, jw. s. 158.

[40] Zob. List Reszki do Kromera z 14 II 1578 r. *Studia Warmińskie* jw., nr 166.

[41] Zob. List Reszki do Kromera z dn. 1 II 1586 (S. Rescii Epistolarum liber unus, jw. s. 237-238).

leb[42], jeden z najobszerniejszych i najbogatszych treściowo zabytków literatury XVI w. Z tej racji jest pomocny przy ustalaniu wielu ważnych faktów dziejowych tego okresu.

W twórczości Reszki pojawiają się cytaty z *Biblii*, z dzieł Ojców Kościoła i pisarzy wczesnochrześcijańskich oraz aluzje i pojęcia zaczerpnięte z literatury antycznej, co świadczy o dużej kulturze literackiej i teologiczno-humanistycznym przygotowaniu autora.

Reszka jako pisarz był ceniony i naśladowany przez współczesnych mu autorów, na co zwrócił uwagę J. Starnawski[43]. Doktor teologii i poeta Jakub Vitelius ułożył na cześć naszego pisarza wiersz pochwalny[44], a biskup łucki i płocki Marcin Szyszkowski naśladując *Spongia* Reszki wydał w 1590 r. w Krakowie *Traktat w obronie Towarzystwa Jezusowego*[45].

Badacze historii, historycy literatury i językoznawcy mogą znaleźć w spuściźnie piśmienniczej Reszki obfity materiał źródłowy. Z tego też względu twórczość jego zasługuje na dalsze badania.

Kończąc, należy zaznaczyć, że zarówno działalność kulturalna Reszki w Rzymie i w Neapolu jak również jego bogata spuścizna piśmiennicza godne są odrębnego studium, zgodnie z tym co już zauważył Wł. Magnuszewski[46] „Rola Reszki we Włoszech nie została należycie wyświetlona i doceniona. «Ambasadorowi» Rzeczypospolitej Obojga Narodów należy się odrębne studium".

STANISŁAW RESZKA (1544–1600) — HUMANIST UND SCHRIFTSTELLER

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel ist aus einer Einführung und zwei Kapitels zusammengesetzt. In der Einführung wurde die Interesse für die Gestalt Stanisław Reszkas in dem Zeitabschnitt vom XVII Jarhundert bis zu den heutigen Tagen angeregt. Im ersten Kapitel ist kurz die Tätigkeit Stanisław Reszkas beim Kulturell — und Gemütsleben in den polnischen Milieus in Rom und Neapel vorgestellt. Im zweiten Kapitel ist das Verzeichnis der Werke von Stanisław Reszka (ausser der Korrespondenz) erklärt und untergebracht.

---

[42] K. Hartleb, Polskie dzienniki podróży w XVI w. jako źródła do współczesnej kultury, Lwów 1920, s. 5.

[43] J. Starnawski, Z dziejów sławy Stanisława Hozjusza — pisarza i jego biografa Stanisława Reszki, *Studia Warmińskie* (1983) t. XX s. 45.

[44] Zob. Sz. Starowolski, Scriptorum Polonicorum hecatontas [...], wyd. II. Venetiis 1627, s. 51.

Talis Rescius inter eruditos
Qualis Roscius unus in theatro
Cum solus populi in approbationem
Et plausum sibi comparasset omnem.
Tam felix fuit eruditione
Ut suadae merito medulla dici
Circulum sapientiaeque possit
Suavis Rescius in latinitate.

[45] Tamże jest mowa o naśladowaniu Reszki przez Marcina Szyszkowskiego w traktacie: Pro religiosissimis Societatis Jesu, Cracoviae 1590.

[46] Wł. Magnuszewski, jw. s. 69.